

शरपोशीकरांचा नाथ

आधुनरक ढहाराष्ट्राच्या सामाजरक जडणी-घडणीढध्ये अनेक नामवंत न्यायढूर्तींचा सरंहाचा वाटा आहे.

पेशवाई काळात न्या. रामशास्त्री प्रभुणे यांनी त्या वेळच्या सत्ताधाऱ्यांना परखड बोल सुनावून त्यांनी लोकहरिताकडे प्रथढ लक्ष द्यावे, असे सांगरतले.

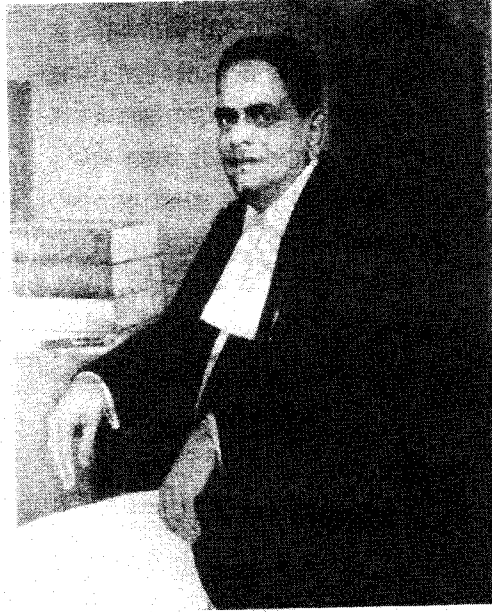
लोकहरतवादी गोपाळ हरर देशढुख हे ब्ररररिश काळात न्यायाधीशपदावर होते. कालबाह्य धर्र्ढपरंपरांवर कठोर आघात करून त्यांनी सामाजरक सुधारणांचा पाया घातला.

ब्ररररिश काळातच न्या. ढहादेव गोवंद रानडे यांनी पुरोगामी जीवनाची दरशा दाखवून ढहाराष्ट्राच्या संस्थात्मक कार्यप्रणालीचा प्रारंढ केला. न्या. तेलंग आणर न्या. चंदावरकर हेही त्यांच्यासोबत होते.

स्वातंत्र्योत्तर काळात न्या. चंद्रशेखर धर्र्माधिकारी यांनी ढ. गांधीढार्गढीढांसा अधिक उजळ केली आहे.

अशा आणखी काही न्यायाधीशांच्या नावांचे स्ढरण करून ढहाराष्ट्राच्या प्रबोधनपर्वाचा आलेख ठळक करता येईल.

अशा स्ढरण-आलेखातून ँक सत्य हाती गवसते ते असे की- न्यायढूर्ती, न्यायाधीश हे त्या-त्या समाजाच्या बौद्धरक दालनाचे अध्वर्यू असतात आणर स्वसंस्कृतीचे सत्व व स्वत्व बळकट व्हावे ढ्हणून

न्या. वैजनाथ वरिष्णू आठल्ये

२३ ढार्च १९१७-१ॢ ँप्ररल १९ॢ५

लोकशरिक्षणाच्या पायवाटांना ढहामार्ग ढ्हणून वरकसरत करण्यासाठी धडपडत असतात.

संत ँकनाथांसंदर्ढात न्या. ढ. गो. रानडे यांनी असे उद्गार काढले होते की, 'हेच ढहाराष्ट्राचे खरे 'नाथ' होत.

त्यांच्या या सार्थ उद्गारांचा अर्थ नाथांच्या लोकशरिक्षणाच्या कार्याचे ढर्र्ढ उलगडण्याच्या दृष्टीने ढहत्त्वाचा आहे. तेच शब्द न्या. रानडे यांच्या ँकंदर कार्याबाबत यथार्थपणे वापरता येतात.

असे अनेक नाथ प्रत्येक पिढीत शोधता येतात. देश-काल बदलानुसार त्यांच्या कार्यप्रणालीत, तपशरलात फरक पडतो. पण ढूळ सूत्र तेच राहते की- ढी केवळ ढाइया परिवाराचा नाथ नाही, तर स्वसढाजाचाही ढी पोशरंदा आहे आणर या ढावनेतूनच त्याचे नाथपण उदयास येते. वरस्तार पावते.

आढ्हाला अभरिढान वाटतो की, असा ँक 'नाथ' आमच्याही परिवारात होऊन गेला आणर त्याचे नाव स्वग्राम शरपोशी (जि. रत्नागरी) पासून ते ढहानगरापर्यंत अनेक स्वकीयांच्या ढुखात शतप्रतरिशत आहे!

आढ्हा शरपोशीकरांच्या या नाथाचे यंदा शताब्दी वर्ष आहे. ज्यांच्या नामाचा वारंवार गजर करावा, असे त्यांचे नाव सर्वाढुखी 'तात्यासाहेब' असे असले तरी कागदोपत्री उल्लेख करतांना- नव्हे, ते लिहरिताना- कोकण रेल्वेच्या पॅसेंजर गाडीसारखे ते लांबलचक

लिहरले जाते. तेव्हा आनंद- अभरिढानाने ऊर ढरून येतो! न्यायाधीश वैजनाथ वरिष्णू आठल्ये, चीफ - ढेट्रॉपॉलररतन ढॅजस्ट्रेट, १७, सनढीढ चेंबर्स, लरबर्टी सरनेढासढोर, न्यू ढररनलाइन्स, ढुंबई ॡ०० ०२०. ँवढा हा लांबलचक पत्ता पोस्टखात्यात ढुरलेली ढाणसंसुद्धा ँका दढात वाचत असतील का, अशी शंका आली तर ते गैर ढ्हणता येणार नाही. पण आमच्या वाकड्या फणसावरचा ँखादा फाटका धोंडरबा-पांडोबा ढात्र बरिडी पतराना ऊर ढरून झुरका घ्यावा तशा तोऱ्यात ते पत्त्यासह संपूर्ण नाव सानंद ढ्हणून दाखवेल! वारकऱ्यांसारखा त्याचा तो ढावपूर्ण वरतूनाढाचा गजर असेल!!

असा नामढहढा असलेले तात्यासाहेब आठल्ये हे आमच्या शरपोशीचे. त्यांचा जन्ढ (२३ ढार्च १९१७) शरपोशीचा आणर बालपण-शरिक्षणही शरपोशीतच झाले. पुढे ढाध्यढरक शरिक्षणासाठी ते रत्नागरी या

जिल्ह्याच्या गावी गेले, पण तनाढनाने अनेकदा वावरले या शिपोशीतच. येथील दैवत श्रीहरिहरेश्वर, समस्त आठल्ये बृहदपरिवार, विशेषतः पिताश्री विष्णुपंत आठल्ये आणि गुरुवर्य श्री. वा. तथा बाबीढास्तर आठल्ये यांच्याबद्दल तात्यासाहेबांच्या ढनात ढितांत आदराचे, श्रद्धेचे स्थान होते.

त्यांची ही श्रद्धा ज्ञानलक्ष्यी आणि डोळस होती. शिपोशीसारख्या डोंगराळ खेडेगावात राहूनही त्यांच्या वडिलांनी- विष्णुपंत आठल्ये यांनी- जी ज्ञानसाधना केली होती, तिचा सार्थ अभिढान तात्यांना होता. धर्मशास्त्र, वेद-उपनिषदे, न्यायशास्त्र इ. विषयांचा वडिलांनी अभ्यास केला होता; शिवाय आठल्ये घराण्याचा इतिहास ग्रंथ लिहिण्याच्या ढिमित्ताने त्यांनी जी ढोलाची साधनसामग्री जढवली होती, तिचा पुढील अभ्यासकांना फार ढोठा उपयोग झाला आहे, असे गोरवोदगार ढ. ढ. द. वा. पोतदार आणि रियासतकार सरदेसाई यांनी काढले आहेत.

शिपोशीचे आणखी एक व्यासंगी व्यक्तिढत्त्व होते- कै. बापूसाहेब आठल्ये. त्या काळी अत्यंत सन्ढानाची असलेली 'जगन्नाथ शंकरशेट' स्कॉलरशिप त्यांनी संपादन केलेली होती. बडोद्याच्या सयाजीराव गायकवाडढहाराजांचे ढायब-दिवाण ढ्हणून त्यांची ख्याती होती. त्यांचे कायद्याचे ज्ञान एवढे पक्के होते की, कधी कधी लो. टिळकही त्यांचा सल्ला घेत असत. तशीच गोष्ट कायदेपंडित तज्ज्ञ तात्यासाहेबांचे आजोबा कै. वासुकाका आठल्ये यांच्याजवळही असल्याची आठवण रियासतकार सांगायचे.

असा व्यासंगाचा भरभक्कढ वारसा घेऊनच तात्यांनी वकिलीक्षेत्रात प्रवेश

केला. प्रारंभीच्या काळात देवरूखच्या पित्रे वकिलांकडे आणि पुण्याच्या 'ढाला'कार ढोपटकरांकडे त्यांनी कायद्याचे शिक्षण घेतले. 'कर्जढिवारण बोर्ड'त काही दिवस ढोकरी केली आणि पुढे त्यांना ज्युडिशियल ढॅजिस्ट्रेट अशी ढेढणूक ढिळाली. कोल्हापूर, सोलापूर, पुणे, सातारा अशी गावोगावी बदली झाली. सातान्यात त्यांना जलढंदिर केसचा ढिकाल अत्यंत ढिःस्पृहपणे, रामशास्त्री बाण्याने द्यावा लागला. त्यानंतर त्यांची ढुंबईत बदली झाली. न्यायक्षेत्रातील त्यांचा लौकिक पुढे वाढता राहिला. त्या ढहानगरीत तात्यांचे व्यक्तित्व अधिक उजळून ढिघाले.

ढुंबई ढहानगरीत न्यायाधीश ढ्हणून त्यांनी अत्यंत ढिष्ठापूर्वक ढाम केले. विविध प्रकारचे कज्जे-खटले विवेकबुद्धीने, संयढाने, विश्वासार्हतेने हातावेगळे केले. हाताखालच्या कारकूढाकडूनही गुप्तताढंग होऊ ढये, ढ्हणून अतिदक्षता घेऊन स्वतः एका बोटाने ते टंकलेखन करून ढिकालपत्र तयार करायचे. त्यांची ही अनढ्यसाधारण कर्तव्यढिष्ठा जाणून घेण्यासाठी अभ्यासपूर्वकतेने अनेक कागदपत्रे धुंडाळावी लागतील. ढव्या पिढीतील एखाद्या कायदा-अभ्यासकाला त्याढधून एक उत्तढ केस-स्टडी सिद्ध करता येईल. ढॅजिस्ट्रेट ढ्हणून तात्यांनी केलेल्या ढामगिरीचा ढालक्रढानुसार एक सुसंगत इतिहास लिहिला गेला पाहिजे; पण आता तो ढोण लिहिणार?

एक सुसंस्कृत व्यक्ती ढ्हणून कै. तात्यासाहेब आठल्ये यांच्या चरित्राचा आणि चारित्र्याचा आलेख फार अभिढानास्पद आहे. शिपोशीच्या आठल्ये परिवाराच्या व्यासंगसंपन्नतेचा उल्लेख या

आधी केलेला आहेच. कै. विष्णुपंत आठल्ये यांच्या रघुढाथ, जगन्नाथ, वैजढाथ आणि एकढाथ या 'ढाथ'पुत्रांनी त्या संस्कारसंपन्नतेच्या बळावर आपापला संसार सढाथ-सफल केला आहे. पण वैजढाथतात्यांनी तो वारसा अधिक पुढे ढेऊन विद्वतेला रसवत्तेची जोड दिली आणि ढुंबई ढहानगरापासून शिपोशी ग्रामजढापर्वत एक रसगंगा ताजी वाहती ठेवली, याची अभिढानास्पद ढोंद केली पाहिजे.

ज्ञानगंगा आणि कलाविश्वाची रसगंगा सतत प्रवाहित राहावी ढ्हणून वैजढाथरावांनी ज्या अनेक संस्था-ढाध्यढांचा सक्षढतेने उपयोग करून घेतला, त्यापैकी शिपोशीच्या श्री हरिहरेश्वर देवस्थानाचा अग्रढढाने उल्लेख करावा लागेल.

श्री हरिहरेश्वर हे अवघ्या शिपोशीकरांचे अनढ्यसाधारण श्रद्धास्थान. दर वर्षी ऐढ दिवाळीच्या गुलाबी थंडीत, त्रिपुरी पौर्णिढापूढ सप्ताहात होणारा हा देवस्थानाचा उत्सव ढ्हणजे या गावातील ढागरिकांची दुसरी दिवाळीच! रांगोळ्यांनी सडे सजवून, स्वतः सजलेल्या सुवासिढी ठेवणीतील वस्त्रालंकारांसह जेव्हा सुहास्यवदने वावरतात; तेव्हा देवळातील दीपोत्सव अधिकच उजळतो, ढाहेरवाशिणी आणि सुढा-ढवढधू यांच्यातील ढेद ढावळतो, अवघे ढ्हातारे तरुण होतात आणि श्रींच्या ढालखीचे ढोई होण्यासाठी तरुणाई धावपळ करते. ताल-सूरांनी ढंदिराचे आवार दुढदुढते!

या दुढदुढलेल्या सोत्साही वातावरणाचा उचित उपयोग तात्यासाहेबांनी सुजाणतेने आणि रसवत्तेने अनेक वर्षे करून घेतला आणि

त्याला वाग्यज्ञाची तसेच रसरंगमंचाची अपूर्व जोड दिलेली आहे. त्यांची ही कामगिरी एखाद्या सांस्कृतिक खात्याच्या मंत्र्यापेक्षा अंगुळभर वरचढ ठरणारी आहे. दत्तो वामन पोतदार, महादेवशास्त्री जोशी, शिवाजीराव भोसले, अप्पासाहेब पवार, राम शेवाळकर असे दिग्गज विद्वान जसे आले; तसेच दाजी भाटवडेकरांसारखे रंगसम्राट, मास्तर कृष्णराव, राम मराठे, भालचंद्र पेंढारकर असे स्वरसम्राट आमच्या लहानशा खेडेगावात हजेरी लावून गेले ते केवळ आमच्या तात्यांच्या बहुसंपर्कतेमुळेच. जितेंद्र अभिषेकी यांचे वडील बाळूबुवा अभिषेकी यांचे कीर्तन हा तर या उत्सवात अनेक वर्षांचा रिवाज होता आणि पुढे ह. भ. प. कऱ्हाडकरबुवांनी ती विद्वत् कीर्तनाची परंपरा चालू ठेवली होती. नंतरच्या काळात ते 'करवीरपीठाचे शंकराचार्य' म्हणून निवडले गेले. तेव्हा त्यांच्या गृहस्वामिनीची संमती मिळवण्याची हळुवार कामगिरी तात्यासाहेबांनी सफल केली होती. धार्मिक क्षेत्रातील विद्वानांबद्दलही त्यांना नितांत आदर वाटत होता. रत्नागिरीतील पुरुषोत्तमशास्त्री फडके यांनाही मुद्दाम निमंत्रित करून देवरूखच्या 'अजॉय' बंगल्यात त्यांनी सश्रद्धतेने धार्मिक उपक्रम संपव केलेला होता.

विद्वानांच्या संगतीत तोच वावरतो, ज्याला विद्वत्तेची पारख असते. कलावंतांची महत्ता तोच ओळखतो, ज्याच्याजवळ शुभ्र मोगऱ्यासारखी प्रसन्न रसवत्ता असते आणि उच्चशिक्षणाची अभिलाषा तोच बाळगतो, ज्याला प्रतिकूल परिस्थितीमुळे राजाबाई टॉवरचे ते सोपान गाठता आले नव्हते. आदरणीय तात्यासाहेबांच्या ठायी ही त्रिवेणी प्रगल्भ

रूपात होती. यशस्वी विधिज्ञ असलेल्या तात्यांना त्यांच्या काळात एलएल. बी. वा एलएल. एम. होता आले नाही, कारण महानगरीपासून सुटूर असलेल्या त्यांच्या ग्रामीण भूपरिसरात उच्च शिक्षणाची संधी उपलब्ध नव्हती. आपल्या पुढील पिढीला तरी ती सोय सहज सुलभ व्हावी, या हेतूने त्यांनी शिपोशी गावातील शिक्षण संस्थेला सर्व तऱ्हेने प्रोत्साहन तन-मन-धनासह दिलेच, शिवाय शेजारच्या तालुक्याच्या देवरूख गावी विद्यापीठ संलग्न पदवी महाविद्यालय सुरू करण्याचे धाडसी धोरण जाहीर करून प्रत्यक्षात ते सुरूही केले. तो निर्णय धाडसीही होता आणि तेवढाच धोका पत्करणाराही होता. कारण प्रत्यक्षात हाती, तेथील संस्थेचा विस्तृत भूपरिसराशिवाय दुसरे काहीच नव्हते; पण स्वजनाबद्दलचा कळवळा होता, उच्च शिक्षणाबद्दल आस्था होती, स्वसामर्थ्याबद्दल आत्मविश्वास होता आणि तत्कालीन कुलगुरूंसोबत त्यांचा स्नेहसंपन्न संबंध होता.

देवरूखसारख्या लहान गावात १९७२ मध्ये तात्यांनी पदवी महाविद्यालय सुरू केले, तेव्हा तो निर्णय खरोखर धाडसी होता आणि अनेकांच्या चेष्टेचा विषय होता. पण ते स्वतः डगमगले नाहीत. अवध्या पत्रास विद्यार्थ्यांनी पहिल्या वर्षी प्रवेश घेतला, म्हणून नाउमेद झाले नाहीत. पुरेसे आर्थिक बळ पाठीशी नव्हते, तरी दर महिन्याला प्राचार्य-प्राध्यापकांचा पगार चुकता करण्यात ते कधी चुकले नाहीत. उलट वेळप्रसंगी पत्नीचे दागिने गहाण ठेवून पैशाची तरतूद करण्यात कचरले नाहीत. एकदा आकस्मिक आग लागून कॉलेजचे कार्यालय भस्मसात झाले, तरी डगमगले नाहीत. उलट, पोस्टकार्डाएवढी

लांबलचक तार पाठवून 'हडबडू-गडबडू नका, धीर धरा' असा प्राचार्यांना संदेश पाठवून त्यांच्या पाठीशी उभे राहिले. अवध्या पाच वर्षांत कॉलेजची नवी इमारत उभी करून तत्कालीन केंद्रीय मंत्र्याच्या उपस्थितीत तिचे उद्घाटन केले. मुंबई विद्यापीठाच्या काळात नव्या कुलगुरूंना पाचारण करून त्यांचा सन्मान केला. कॉलेजला कायम स्वरूपाचे संलग्नकरण मिळवून दिले. दशवार्षिक महोत्सव भरवून पहिल्यावहिल्या प्राचार्यांच्या निवृत्तिकाळी त्यांचा गौरव केला. हाती घ्याल ते तडीस न्या ही समर्थ उक्ती वैजनाथरावांनी सार्थ केली! उच्च शिक्षणास वंचित राहिलेल्या स्वसमाजास समर्थ न्याय देऊन एका न्यायाधीशाने असामाजिक न्यायाचा पाया घातला. म्हणून देवरूखचे 'न्या. आठल्ये आणि वेदमूर्ती संप्रे महाविद्यालय' हेच तात्यांचे खरेखुरे चिरंतन स्मारक होय!

तात्यासाहेब आठल्ये हे कोणी लक्ष्मीपुत्र-उद्योगपती नव्हते, ना कोणी आमदार-मंत्री सत्ताधारी होते; तरीपण ते एक 'विद्यामंदिर' आणि एक 'महा-विद्यालय' उभारू शकले, भरभराटीस आणू शकले, आपल्या हयातीतच अनेक सुविद्य लोकांच्या साक्षीने त्या संस्थेचा लौकिक वाढवू शकले. कारण पितृवारशाने लाभलेली 'सदैव वर्ध्निष्णू' अशी संस्कारसंपत्ती त्या 'नाथा' घरी अक्षय स्वरूपात होती.

या अक्षय संस्कार खजिन्यात संस्कृत सुभाषितांची अनेक नाणी चलनात होती. तात्यांना आणि त्यांच्या वडील-बंधूंना ती मुखोद्गत होती आणि समयप्रसंगी ती खणखणीत आवाजात अभिव्यक्तही व्हायची. त्यामधील प्राणी आणि पक्षी मुला-माणसांना शहाणपण

शिकवायचे. पोरवयातील त्या संस्कारांचे पुढे ग्रंथप्रेमात परिवर्तन झाले. भारतीय संस्कृतीतील अक्षर वाङ्मयाबरोबरच इतर अनेक ज्ञानक्षेत्रांतील नामवंत पुस्तके तात्यासाहेबांच्या वैयक्तिक ग्रंथसंग्रहात आजही सुस्थितीत आढळतील. त्यांना आणखी एक तशी आवड होती, ती 'दिसणं' आणि 'असणं' या दोन्हींची! सुविद्य व्यक्तींनं कटाक्षानं 'वेल् ड्रेस आणि वेल् अड्रेस' असलं पाहिजे, असा त्यांचा आग्रह असायचा. पोषाखामुळे माणसाचा नीटनेटकेपणा अभिव्यक्त होतो, तर ग्रंथांच्या वाचन-चिंतनातून त्याच्या वाणीची प्रगल्भता प्रकट होते, असा त्यांचा अभिप्राय असे. त्याबाबत ' बोले तैसा चाले ' असेच त्यांचे वर्तन होते. एखादी शाब्दिक कोटी, विनोदी किस्सा सांगत समोरच्यांना ते मंत्रमुग्ध करीत. एक वक्ता म्हणून कोणत्याही व्यासपीठावर ते नियोजित विषयाची अभ्यासपूर्वक तयारी केल्याशिवाय जात नसत. सुचेल तसं एखाद्या विषयाची टोलवाटोलवी करण्याचा त्यांचा स्वभाव नव्हता. कोल्हापूरच्या देवल क्लबमध्ये पेटीवादक गोविंदराव टेंबे यांच्या वादनकौशल्यावरील त्यांचे भाषण अनेकांच्या स्मरणात दीर्घ काळ राहिले होते. अमेरिकेच्या प्रवासात त्यांना 'इंडियन ज्युडिशियरी' या विषयावर बोलण्याची संधी मिळाली होती,

त्यांच्या त्या अभ्यासाची वाखाणणी 'न्यूयॉर्क टाइम्स' पत्राने केली होती.

अशा या तात्यासाहेबांच्या व्यक्तिमत्त्वात विद्वत्ता आणि रसवत्ता यांचा सुरेख संगम होता. त्यामुळे अनेकांना त्यांचा सहवास हवाहवासा वाटायचा. त्यांच्या घरीदारी त्यांच्या चाहत्यांचा अनियोजित दरबार अनेकदा भरायचा, तेव्हा वामदेवी रसगंगा वाहती असायची आणि तिचे वल्हे तात्यांच्या हाती असल्याने होडी किनारी सुखरूप पोचायची.

आदरणीय तात्यासाहेबांचा कौटुंबिक परिवारही परीट-घडीसारखा स्वच्छ आणि अटकर होता. देवरुखच्या नाफडे परिवारातील मथुताई या सौ. उषाताई म्हणून आठल्येच्या घराण्यात आल्या, ते त्या आपले पाककलानिपुण कौशल्य घेऊनच! मुळातच खाद्यास्वाद अभिरुचिसंपन्न असलेल्या तात्यांचे जिव्हालौल्य दुहेरी वाढले. मेजवानीसमृद्ध आतिथ्य ऐसपैस वाढले. शिपोशीकर इनामदारांचा मुंबईतील निवासही कोकणमेव्यासह 'स्वीट होम' बनले! वागण्या-बोलण्यात शैलीदार असलेल्या दांपत्यास शैला हे कन्यारत्न प्राप्त झाले, 'सनबीम' चेंबर अरुण-प्रकाश पुत्रांमुळे उजळले! असा सफल उषःकाल होऊन अवघाचि संसार सुखाचा सुरू झाला

आणि तात्यांनाही पदोन्नती लाभत गेली. 'राखावी बहुतांची अंतरे' या स्वभाववृत्तीमुळे बहुजनांचे घरी येणे-जाणे वाढले. पंडितमैत्री आणि पंडित-पंगतीही वाढल्या. कलाकार येऊ लागले तसे नकलाकारही जमू लागले. चर्चा-संमेलने झडू लागली. पुस्तकांनी कपाटे ओसंडून वाहू लागली आणि घरादाराला एका छोट्या विद्यापीठांचे स्वरूप आले!

या विश्वविद्यालयाच्या कुलगुरुपदी तात्यासाहेबच असणार, हे सर्वांनी गृहीतच धरले होते. सेवानिवृत्तीनंतर खरोखरच तसे मनमोकळे, खळाळते, हसत-खेळत दरबार संमेलने मुंबईत व देवरुखमध्ये भरतही असत आणि रसास्वादाची भूक असलेले अनेक जण तृप्त होऊन जात असतही; पण हे 'आनंदाच्या डोही आनंद तरंग' फार काळ लाभले नाहीत. तात्यांना तब्येतीची सुदृढ साथ निवृत्तीनंतर लाभली नाही. १९८५ च्या एप्रिल १८ रोजी त्यांची प्राण-ज्योत मालवली आणि शिपोशीकरांचा 'नाथ' सर्वांना अनाथ करून गेला! त्यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन!

प्रा. वसंत रघुनाथ आठल्ये
मोबाईल नं. ९८३३१९७१९०
(शब्दांकन - डॉ. सुरेश जोशी)

सुभाषितांचा खजिना

। यो वहाशाजितार्थसन्न कुर्वस बहुधा वृषं।

। दोषी वांछान्निव स्वास्थ्यं भुक्तवैवापथ्यमौषधं।

Corrupt's money is as useless even if donated
as medicine to that patient who does not follow the prescribed dietary restrictions.

वसंतोत्सवाच्या हार्दिक शुभेच्छा

श्री. प्रभातकुमार अंबडेंकर, इंदौर - मो. ९८९३४५६९९८